

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

Σύγχρονη διαλεκτική λογοτεχνία:
πρόταση διδακτικής πλαισίωσης στο
μυθιστόρημα "Ουρανός απ' άλλους
τόπους" του Σ. Δημητρίου

Αναστασία Τσουκαλά

Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκαν τα κινήματα:

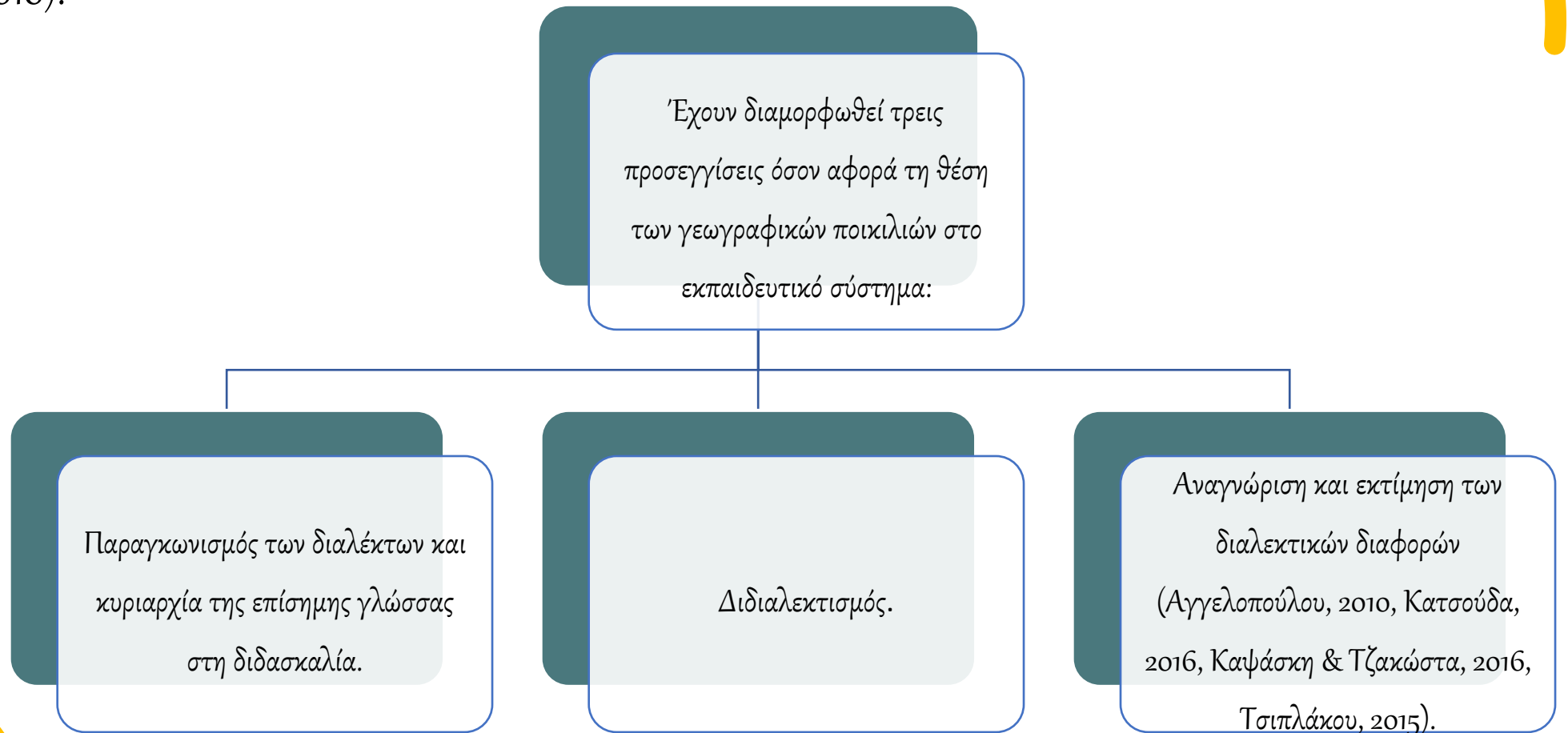
- του γραμματισμού (literacy)
- των πολυγγραμματισμών (multiliteracies)
- του κριτικού γραμματισμού (critical literacy)

επαναφέροντας

το θέμα της γλωσσικής
πολυμορφίας και της διδακτικής
αξιοποίησης (Ντίνας & Σωτηρίου,
2015).

Προκειμένου να αναδειχθεί η σημασία ένταξης της γεωγραφικής ποικιλίας στη σχολική διαδικασία προτείνεται ένα σχέδιο διδασκαλίας ώστε οι μαθητές να δύνανται να ανταποκριθούν στις διαρκείς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες (ΦΕΚ 1562/τ. Β' /27-6-2011, 21052).

Η εκπαίδευση οφείλει να ενσωματώσει τις γλωσσικές ποικιλίες στη γλωσσική διδασκαλία και να καλλιεργήσει θετικές στάσεις στους μαθητές απέναντι στις διαλέκτους και τις τοπικές ποικιλίες (Αγγελοπούλου, 2010).

Με την καθιέρωση της διδασκαλίας των διαλεκτικών ποικιλιών θα καταστεί σαφής η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς του από τους μαθητές ενώ θα περιοριστεί ο στιγματισμός τους (Ματθαιουδάκη, 2015).

Ο μαθητής μελετώντας τις διαλέκτους:

- κατανοεί τόσο τη διαχρονικότητα όσο και την πολυμορφία της γλώσσας,
- συνειδητοποιεί τη δυναμική της μητρικής γλώσσας,
- ανακαλύπτει τη γραμματική συγγένεια μεταξύ της πρότυπης και της διαλέκτου (Τζακώστα, 2014).

Οφέλη προκύπτουν και στους διαλεκτόφωνους μαθητές οι οποίοι δείχνουν θετική στάση απέναντι στο σχολείο εισπράττοντας την εκτίμηση των συμμαθητών τους και βελτιώνοντας την αυτοεκτίμησή τους (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009).

Η λογοτεχνία αποτελεί πηγή μελέτης της γλώσσας, καθώς σύμφωνα με τον Τοδογον και τον Jakobson η λογοτεχνία είναι η τέχνη των λέξεων, η ρηματική τέχνη ή η τέχνη της γλώσσας (Μπακαγιάννη, χ.χ.).

Αρκετοί νεοέλληνες συγγραφείς περιλαμβάνουν διαλεκτικά στοιχεία στο έργο τους όπως:
Ν. Βαλαωρίτης, ο Η. Βενέζης, ο Ι. Γρυπάρης, ο Α. Εφταλιώτης, ο Κ. Θεοτόκης, ο Ν. Καζαντζάκης, ο Α. Καρκαβίτσας, ο Ι. Κονδυλάκης, ο Κ. Κρυστάλλης, ο Ι. Μακρυγιάννης, ο Σ. Μυριβήλης, ο Γ. Ξενόπουλος, ο Α. Πάλλης, ο Α. Παπαδιαμάντης, ο Π. Πρεβελάκης, ο Α. Σικελιανός, ο Α. Τερζάκης, ο Κ. Χατζόπουλος, ο Χ. Χρηστοβασίλης, ο Γ. Ψυχάρης (Χαραλαμπάκης, 1999).

Στα διαλεκτικά κείμενα αποτυπώνονται οι παραδόσεις, αλλά και οι σύγχρονες αντιλήψεις των διαλεκτόφωνων μέσω των οποίων ο αναγνώστης μπορεί να γνωρίσει τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα, τον τρόπο σκέψης ενός τόπου (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009).

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών Διδασκαλίας για την Α' Λυκείου βασικός σκοπός του μαθήματος Νεοελληνική Γλώσσα είναι η ενδυνάμωση του γλωσσικού γραμματισμού των μαθητών προς μια κατεύθυνση περισσότερο κοινωνιοκεντρική και λιγότερο γλωσσοκεντρική ώστε ως μελλοντικοί πολίτες να ανταποκρίνονται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες με κριτικά αντανακλαστικά (Φ.Ε.Κ. 1562/ τ. Β' / 27-06- 2011, 21052).

Η διδακτική πρόταση στηρίζεται στις αρχές των πολυγραμματισμών ακολουθώντας τις τέσσερις φάσεις διδασκαλίας:

-
- την τοποθετημένη πρακτική
 - την ανοιχτή διδασκαλία
 - την κριτική πλαισίωση
 - τη μετασχηματισμένη κριτική (Kalantzis & Cope, 2001)

Η διδακτική πρόταση μπορεί να περατωθεί σε τέσσερις διδακτικές ώρες και είναι σχεδιασμένη για μαθητές της Α' Λυκείου. Οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε ομάδες 3 ή 4 ατόμων.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι βοηθητικός και συμβουλευτικός.

Η πρόταση στηρίζεται στη διδασκαλία της τοπικής γλώσσας της Θεσπρωτίας μέσω του μυθιστορήματος του Σ. Δημητρίου «Ουρανός απ' άλλους τόπους».

Στόχοι διδακτικής πρότασης

- Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι η γλώσσα διέπεται από ποικιλομορφία.
- Να περιορίσουν τις αρνητικές στάσεις έναντι των διαλεκτικών συστημάτων και των διαλεκτόφωνων.
- Να κατανοούν τη γλώσσα της Λογοτεχνίας για να απολαμβάνουν το έργο κατά την ανάγνωσή του.
- Να αντιλαμβάνονται το βαθμό που η γλώσσα έχει επηρεάσει τον πολιτισμό και το αντίστροφο όπως προκύπτει από τη μελέτη των λογοτεχνικών κειμένων.
- Να κατανοούν τη σχέση των διαλέκτων με τη νεοελληνική γλώσσα.
- Να γνωρίζουν μέσω του λογοτεχνικού κειμένου τα χαρακτηριστικά της τοπικής γλώσσας της Θεσπρωτίας και να αποβάλουν τις προκαταλήψεις σε σχέση με τη γλώσσα.
- Να αντιληφθούν οι μαθητές τις βασικές ομοιότητες και διαφορές της τοπικής ποικιλίας της Θεσπρωτίας με την πρότυπη γλώσσα.
- Να αναπτύξουν το λεξιλόγιό τους.

Τοποθετημένη πρακτική

Στο πρώτο στάδιο επιδιώκεται οι μαθητές:

1. Να εντοπίσουν κείμενα γλωσσικής ποικιλίας της αρεσκείας τους.
2. Να συλλέξουν πληροφορίες από το διαδίκτυο χωρίς να εστιάζουν απαραίτητα στη λογοτεχνική προέλευσή τους.
3. Να ηχογραφήσουν πραγματικές ποικιλίες διαλεκτόφωνων από το κοινωνικό περιβάλλον τους.
4. Να μεταφέρουν πιθανές εμπειρίες τους στην τάξη.

Δραστηριότητες: ο εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές αποσπάσματα από κειμενικά είδη που περιέχουν δείγματα διαλεκτικού λόγου και θα αξιοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ ρωτά ποια διαλεκτικά κείμενα οι ίδιοι προτιμούν. Παροτρύνονται οι μαθητές να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τις διαλέκτους από έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα. Προτείνεται σε μαθητές που έχουν την δυνατότητα να ηχογραφήσουν πρόσωπα από το οικείο περιβάλλον τους που είμαι ομιλητές μιας διαλέκτου ή μιας τοπικής γλώσσας (Φτερνιάτη, 2010).

Ανοιχτή διδασκαλία

Στο δεύτερο στάδιο επιλέγεται οι μαθητές:

1. Να μελετήσουν την τοπική γλώσσα της Θεσπρωτίας μέσου του μυθιστορήματος «*Ουρανός απ' άλλους τόπους*».
2. Να μελετήσουν το ύφος του κειμένου βασιζόμενοι στα γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται.
3. Να καταγράψουν οι μαθητές τις λέξεις/ φράσεις που δεν δύναται να ερμηνεύσουν και να προχωρήσουν στην κατανόησή τους μέσω της ετυμολογίας τους.
4. Να αξιολογήσουν την ηρωίδα και αφηγήτρια του μυθιστορήματος που μιλά την τοπική γλώσσα της Θεσπρωτίας.

Μοιράζεται ένα φύλλο εργασίας στοχεύοντας στον προσδιορισμό του νοήματος του λογοτεχνικού κειμένου. Στο φύλλο εργασίας μπορούν να συμπεριλαμβάνονται ερωτήσεις όπως:

- Ποια είναι τα πρόσωπα της ιστορίας;
- Ποιος είναι ο τόπος;
- Ποια είναι η πλοκή της ιστορίας;
- Στο κείμενο όλοι οι ομιλητές μιλούν με τον ίδιο τρόπο;

Οι ερωτήσεις απαντώνται από τους μαθητές ομαδικά και συζητούνται.

Κατά τη διάρκεια της ανοιχτής διδασκαλίας οι μαθητές απαντούν σε ερωτήσεις όπως:

- Τι είδους γλώσσα και λεξιλόγιο χρησιμοποιείται στο μυθιστόρημα;
 - Ποιο πρόσωπο επικρατεί στην αφήγηση;
 - Ποια εντύπωση δημιουργείται όταν διαβάζεται το κείμενο; (Φτερνιάτη, 2010).
-

Κριτική πλαισίωση και τοποθέτηση

Στο τρίτο στάδιο οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αναπτύξουν την κριτική σκέψη για να αντιλαμβάνονται τα υπόρρητα μηνύματα του κειμένου.
2. Να αναζητούν τους σκοπούς του συγγραφέα.
3. Να εξετάσουν τη βασική ιδέα και το στόχο του κειμένου.
4. Να κατανοήσουν το ρόλο που διαδραματίζει η τοπική γλώσσα.

Δραστηριότητες: Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της τοπικής γλώσσας και να εξετάσουν την κοινωνική ομάδα και το μορφωτικό επίπεδο που ανήκουν οι ομιλητές και ήρωες του μυθιστορήματος. Συζητιούνται από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές οι γλωσσικές ιδεολογίες που αναπαράγονται αναφορικά με την υπερτίμηση ή υποτίμηση της τοπικής γλώσσας. Ζητείται από τους μαθητές να σχολιάσουν τις γλωσσικές επιλογές των ηρώων. Έπειτα, ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε ομάδα μαθητών φράσεις ανακατεμένες ζητώντας να προχωρήσουν στην αντιστοίχισή τους. Στο τέλος συγκρίνονται τα αποτελέσματα (Φτερνιάτη, 2010).

Μετασχηματιστική κριτική

Στο τέταρτο στάδιο επιδιώκεται:

1. Να δημιουργήσουν τα δικά τους αυθεντικά κείμενα.
2. Να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους.

Δραστηριότητες: Οι μαθητές ενθαρρύνονται να μεταφέρουν το κείμενο σε μια διάλεκτο ή τοπική γλώσσα της επιλογής τους. Σε περίπτωση που κάποιοι μαθητές είναι διαλεκτόφωνοι να μεταγράψουν το κείμενο στη γλώσσα του τόπου τους. Είναι δυνατή και η θεατρική μεταφορά από τους μαθητές υιοθετώντας το διαλεκτικό λόγο του μυθιστορήματος (Φτερνιάτη, 2010).

Συμπεράσματα

- Η εφαρμογή της διδακτικής πρότασης φανέρωσε το βαθμό ανταπόκρισης των μαθητών στη διδακτική αξιοποίηση της τοπική γλώσσας της Θεσπρωτίας.
- Με αφορμή το διδακτικό μας σενάριο, επιχειρήθηκε αφενός να καλυφθεί ένα κενό στο πεδίο της διδασκαλίας των γεωγραφικών ποικιλιών, καθώς η περίπτωση της τοπικής ποικιλίας της Θεσπρωτίας δεν έχει λάβει ακόμη την αρμόζουσα προσοχή από την επιστημονική κοινότητα, και αφετέρου ο πυρήνας της διδακτικής πρότασης να μπορεί να προσαρμοστεί σε οποιαδήποτε γεωγραφική ποικιλία.
- Τα κείμενα που περιέχουν διαλεκτικά στοιχεία είναι κατάλληλα για την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού και της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης.
- Κρίνεται απαραίτητη η παρουσία των κατάλληλων διαλεκτικών κειμένων στα σχολικά εγχειρίδια ώστε οι μαθητές να έρχονται σε επαφή με τις διαλέκτους και τις τοπικές γλώσσες και να μαθαίνουν το πολιτισμό των τοπικών κοινωνιών αποβάλλοντας τις στερεοτυπικές αντιλήψεις σε σχέση με τη γλώσσα.

Βιβλιογραφία

Αγγελοπούλου, Δ. (2010). *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Κατσούδα, Γ. (2016). Διδιαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Λέσβου. *Μέντορας* 14: 111-124.

Καψάσκη, Α. & Μ. Τζακώστα. (2016). Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 36: 161-174.

Kalantzis M. & Cope B. (2001). Πολυγραμματισμοί [E2]. *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα*. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e2/index.html

Ματθαιουδάκη, Μ. (2015). Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΕΝ: Η ανάδειξη των νεοελληνικών διαλέκτων και η ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 117-140.

Μπακαγιάννη, Ε. (χ.χ.). Σημειώσεις για το θέμα «γλώσσα και λογοτεχνία». *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*. Διαθέσιμο στο: Κείμενο 1: Σημειώσεις για το θέμα "γλώσσα και λογοτεχνία" (greek-language.gr)

Ντίνας, Κ. & Ε. Ζαρκογιάννη. (2009). Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του ιδιώματος Αφάντου Ρόδου. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ντίνας, Κ. & Ε. Σωτηρίου. (2015). Διδακτική αξιοποίηση του θεσσαλικού ιδιώματος. Στο Γ. Ανδρουλάκης (επιμ.), *Οι γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και η παρουσία τους στην εκπαίδευση* (Τύρναβος, 7-9 Δεκεμβρίου 2012). Βόλος: Εργαστήρι Μελέτης και Διάσωσης της Ελληνικής Γλώσσας, 11-19.

Τζακώστα, Μ. (2014). Οι γλωσσικές ποικιλίες στην Ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: σκέψεις και προβληματική για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 34: 422-430

Τσιπλάκου, Σ. (2015). Διδάσκοντας διάλεκτο σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού: Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Κύπρου. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 187-210.

Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. *Νέα Παιδεία* 135.

Χαραλαμπάκης, Χ. (1999). Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα τη λογοτεχνία και το ύφος (3η έκδοση). Αθήνα: Κ. Τσιβεριώτης.